

ADDEKTIV XULQ-ATVORGA MOYILLIK DOIRASIDA O'QUVCHILAR ORASIDA INTERNETGA TOBELIK MUAMMOSINI O'RGANISH

Turanova Shoira Shosaitovna

Surxondaryo viloyati Termiz shahar 10-umumiy

o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Maqolada internetdagi qaramlik muammosi, tarmoq ichida va tashqarisida bo'lgan aloqa tahlili ko'rib chiqiladi. Internetga qaramlikning shakllanishiga hissa qo'shadigan ijtimoiy-psixologik sabablar va omillar batafsil tavsiflanadi. Ta'lim uslublari va oila a'zolari bilan munosabatlarning tabiatiga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: stajyor-qaramlik; qaramlikning ijtimoiy psixologiyasi; qaramlikning ijtimoiy omillari.

KIRISH

Hozirgi jamiyatimizning eng ko'zga ko'ringan xususiyatlaridan biri Internetning omalashgani va keng tarqalishi hisoblanadi. Bir tomondan, Internet jamiyatda muloqot qilish va axborotni tarqatishning juda muhim vositasi sifatida insonning turmush

tarziga katta ta'sir ko'rsatadi. Boshqa tomondan, kompyuter texnologiyasining rivojlanishi inson va jamiyat uchun bir qator noqulay potentsial tahdidlarga olib keladi. Bugungi kunda bunday tahdidlardan biri, internetga qaramlik yoki internetga tobelik deb ataladi, tibbiy, psixologik, pedagogik adabiyotlarda va yangi texnologiyalarni qo'llash bilan bog'liq sohalarda jadal muhokama qilinib ommaviy e'tiborni tortmoqda.

Internetga qaramlik muammosiga birinchi bo'lib psixoterapevtlar duch kelishdi. Internetga qaramlik hodisalarini psixologik o'rganishni boshlab bergan olim klinik psixolog K. Yangni oloshimiz mumkin. Internetga qaramlikni o'rganishimga brinchi sababni paydo bo'lishiga deb yozgan edi u: "Internetga qaram bo'lgan brinchi tadqiqot obektim qiz do'stimning eri bo'lib unda onlayn suhbatlarga qaramlik boshlangan edi. Do'stim eri bilan ajrashishmoqchiligi haqida gapirganda menda qiziqish o'yg'ondi bu

holatni o'rganishga sababi ko'pchilik odamlarda allaqachon Internetga qaramlik boshlangan edi, giyohvand moddalar, spirtli ichimliklar, qimor yoki boshqa qaramlik belgilari xulq-atvorida ko'rinadimi shunisi qiziqish o'yg'otdi"

Boshqa psixoterapevtlar ham o'z amaliyotida bunday muammolarga duch kelayotganini kuzatish mumkin edi. O'sha davrda 3000 ta amerikaliklardan olingan so'rovnomada mutaxassislarining fikriga ko'ra, ulardan 73% internetdan foydalanish bilan bog'liq muammolarga duch kelganligi aytilgan.

Shveysariyalik psixiatrlarning o'tkazilgan so'roviga ko'ra, ularning 74 tasida Internetga qaramlik kasalli bor deb tan olishga tayyor bo'lishgan va bunday bemorlarni davolash istiqbollarini muhokama qilishni boshlab yuborishgan. Internetga qaramlik xalqaro hodisa ekanini e'tirof etish shundan boshlanadi. Internetga qaramlik nafaqat AQShda, balki Rossiyada, Xitoyda va boshqa mamlakatlarda, keng tarqalgan bo'lib har qanday hududda toppish mumkin edi. Dunyoda Internet foydalanuvchilarining 2% dan 15% gacha qaramlik belgilarini kuzatish mumkin.

Internetga qaramlik jamiyatda keng tarqalgan holat bo'lsa-da, bu hodisani tasvirlash uchun hali standart termin yo'q, chunki ko'plab olimlar Internetga qaramlikning alohida turi sifatida aniqlashning qonuniyligini shubha ostiga olishadi.

A. E. Voyskunsky XXI asr boshida xorijiy tadqiqotlarida muammoni o'rganishga yondashuvida sifatli o'zgarishlar borligini qayd qiladi. Ko'pgina olimlarni, internetning o'ziga qaramlikni shakllantirish uchun etarli muhit bo'ladimi yoki qaramlikka moyil bo'lgan odamlar bu erda adekvant xatti-harakatni amalga oshirish uchun yo'l topadimi? Degan savol tug'iladi bu savol o'rganish va Internetni inson faoliyatining o'ziga xos sohasi, foydalanuvchilarning shaxsiy xususiyatlari va ularning ijtimoiy muhiti sifatida o'z ichiga olgan barcha kelajakdagi tadqiqotlarning asosiy poydevoriga aylanadi. A.G.Asmolov shuningdek, boshqa tadqiqotchilar asta-sekin qaramlik ob'ektiga psixologik bog'liqlik fiziologik jihatdan ancha oldin shakllanganligini ta'kidlaydi.

1998-1999 yillarda K. Surrat va K. Murray interaksionizm nuqtai nazaridan muqobil nuqtai nazarni taklif qilib, internetga qaramlik "tibbiylashtirish" ga qarshi chiqdilar. Ularning fikriga ko'ra, internetga qaramlik jiddiy muammo emas va ijtimoiy-madaniy jihatdan ijtimoiy hamkorlikning boshqa shakllaridan farq qilmaydi.

Kasallikning darajasida internetdan foydalanish bu axborot texnologiyasini demonetizatsiya qiladi, bu esa foydalanuvchini o'zi so'ragan qurbonning rolini belgilaydi.

Ko'pgina sub'ektlar o'zlari va boshqalar uchun ajratilmagan va ortiqcha talablarni ko'rsatdi, bu esa o'z-o'zini hurmat qilishning infantilligini ko'rsatadi. Talabalari guruhlarida internetga qaramlik fenomenini o'rganish shuni ko'rsatdiki, affiliatsiya va aloqa motivlari va yolg'izlik hissi tarmoqdan ajralib turadigan noqulaylik hissi bilan ijobiy bog'liqdir deb takidlashadi. R.F.Teperik va M.A.Jukovanning ta'kidlashicha, internetga qaram bo'lgan foydalanuvchilar Internet aloqasini kompensatsion mexanizm sifatida ishlatishga imkon beruvchi aniq hissiy befarqlik va egosentrizm tufayli yuzaga kelgan aloqa muammolari bilan ajralib turadi.

Tadqiqot natijalari, hissiy befarqlik, aloqa sherigi, egosentrizm, tanqidni idrok eta olmaslik kabi mezonlarga ko'ra, internetga qaram bo'lgan sub'ektlarda shizoitning o'ziga xos turini taklif qilishadi, bu odatda yoshlarning Internet-qaramlikdagi shaxsiy xususiyatlarini o'rganish natijalari bilan bog'liq bo'lib, boshqa tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan, bu sub'ektlar orasida shizoidlarning nisbiy ustunligini ko'rsatdi.

R.F.Teperik va M.A.Jukovanning shizoitlarga xos bo'lgan aloqa xususiyatlari, shizoit emas, balki tabiatning bir xususiyati sifatida internetga qaramlikni shakllantirish uchun zarur shart bo'lishi mumkinligini va oilada qabul qilingan va bolalikdan shaxsiyatning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadigan munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlarini keyinchalik shizoitlarga xarakter xususiyati va uning o'ziga xos xususiyatlari va muammolari sifatida olib kelishi mumkinligini takidlashganliklarini ko'rsatish mumkin.

Internetga qaram bo'lganlarning yaqin atrof-muhitni o'rganish oila a'zolarining munosabatlarida quyidagi xarakterli hollarni ta'kidlash imkonini beradi:

- bir-biriga g'amxo'rlik qilishning past darajasi, oilaga tegishli bo'lgan zaif tuyg'u;
- o'z his-tuyg'ularini ochiq ifoda etish odatiy emas yoki ularni zaif darajada ifodalash odatiy holdir;

- oila a'zolarini muammolarni ko'rib chiqish va qaror qabul qilishda o'zini o'zi tasdiqlash, mustaqillik va erkinlikni rag'batlantirishning past darajasi;
- odob va axloqiy qadriyatlar va qoidalarga nisbatan oilaviy hurmatning past darajasi;
- faoliyatning ijtimoiy, madaniy va siyosiy sohalarida faoliyatning past darajasi;
- faol dam olish va sportning turli xil turlarida ishtirok etishning past darajasi;
- oilaviy faoliyatni tuzish, moliyaviy rejalashtirish, aniqlik va oilaviy qoidalar va majburiyatlarning aniqligi bilan bog'liq tartib va tashkilotning past ahamiyati.

Bu xususiyatlar, odatda, oila a'zolarining muayyan shaxsiy xususiyatlarining rivojlanishiga hissa qo'shishi haqidagi taxminni qo'llab-quvvatlaydi, bu esa keyinchalik noto'g'ri xatti-harakatlar strategiyalarini shakllantirishga olib kelishi mumkin.

Shunday qilib, bir-biridan mustaqil tadqiqotlarning aksariyati bir-biriga o'xshash natijalarga ega. Ushbu natijalarga asoslanib, ko'pchilik internetga qaram bo'lgan shaxsiy va ijtimoiy sohalarining quyidagi xususiyatlarni ko'rish mumkin:

- yaqin atrof-muhit bilan munosabatlardagi hissiy ajralish;
- men holati bilan bog'liq muammolar (o'z-o'zini hurmat qilish, negativizm, ortiqcha mustaqillik);
- bevosita aloqa bilan bog'liq muammolar; - doimiy ijtimoiy buzuvchilik.

Ta'kidlash lozimki, mamlakatimiz yoshlariga zamon talabiga mos ta'limtarbiya berish jarayoniga yangi zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) tizimi va Internet tarmog'i imkoniyatlarining tatbiq etilishi o'zining samarasini oshirish omili ekanligini anglatmoqda. Jahonda shiddat bilan taraqqiy etib borayotgan AKT tizimi va internet tarmog'idan samarali foydalanish yoshlarning ijodiy tafakkurlarini rivojlantirib, o'zligini namoyish etishlariga imkon berayotganligi ham yangi zamonaviy texnologiyalarning afzalliklaridan biri bo'lib hisoblanadi. Bu esa yoshlarimizga o'z intellektual salohiyatlari va qobiliyatlarini, iste'dodlarini namoyon etishlarida, ta'limtarbiya jarayonida zamon talabiga muvofiq barcha zarur texnika vositalari bilan

ta'minlashni, jumladan internet tizimidan ham maqsadli va mazmunli fodalanishni tashkil etishni taqozo etadi.

Mutahasislarning ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatimizda Internet tizimidan foydalanuvchilar soni 12,1 million ga yaqin, boshqacha aytganda, respublika-miz aholisining uchdan bir qismi aynan Internet tarmog'idan muntazam foydalanib kelmoqda. Bu, albatta, mamlakatimizda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jadallik bilan rivojlanayotganidan, fuqarolarimizning axborot olish, saqlash, tarqatish kabi konstitutsion huquqlarini amalga oshirishda sifatli aloqa tizimlaridan foydalanish imkoniyatlari mavjudligidan dalolat beradi.

Odamlar tobora ko'proq turli xil media kanallaridan foydalanishmoqda va ularga ko'proq vaqt sarflashmoqda. GlobalWebindex so'roviga ko'ra, 16 yoshdan 60 yoshgacha bo'lgan foydalanuvchilar turli media kanallarida o'tkazishi mumkin bo'lgan o'rtacha kunlik vaqtni tasavvur qiling:

- 1) Planshet, noutbuk yoki kompyuterda internetdan foydalanishning o'rtacha vaqti kuniga 4 soat 42 minut;
- 2) O'rtacha televizor ko'rish vaqti kuniga 2 soat 21 daqiqa;
- 3) Bir kunda turli qurilmalardan ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishning o'rtacha vaqti 1 soat 53 daqiqa;
- 4) Smartfonda internetdan foydalanishning o'rtacha vaqti kuniga 1 soat 24 daqiqa.

Foydalanuvchilar ko'pincha kompyuter, noutbuk yoki planshet yordamida Internetga kirishadi. Aksariyat foydalanuvchilar ishda, uyda, transportda va tungi klublarda Internetga kirishadi. Internetga kirish uchun yaqin do'stlar va tanishlar bo'lishi muhim emas.

XULOSA.

Bugungi kunda internetdan foydalanuvchilarning ko'pchiligini yoshlar tashkil etgani holda, uning katta qismi o'quvchi yoshlar hissasiga to'g'ri kelmoqda. Shu bois mutaxassislar, shifokorlar, pedagoglar, olimlar tarafidan internetdan foydalanuvchi o'quvchi-yoshlarga maslahat, ko'rsatmalar berib borilmasa yoki butunlay nazorat qilinmasa mazkur yangi texnologiyalar bolalar va yoshlar tarbiyasiga salbiy ta'sirga

egaligi ham ta'kidlanmoqda. Chunki bugungi globallashuv jarayoni yoshlarning ma'naviy dunyosini egallash borasida turli axborot maydonlaridan faol foydalanish «poyga»si jadallashib bormoqda. Maktab ta'lim muassasalarida doimiy ravishda o'quvchi-yoshlarda internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Goldberg, I. (1996) Internet addiction disorder // CyberPsychol. Behavior. V. 3. №4. P. 403–412
2. Voiskounsky A.E. Internet addiction in the context of positive psychology // Psychology in Russia: State of the Art. 2010. T. 3. P. 541—549.
3. Асмолов А.Г., Цветкова Н.А., Цветков А.В. Психологическая модель Интернет-зависимости личности // Мир психологии. №1. С. 179-193.
4. Войскунский, А. Е. Актуальные проблемы зависимости от Интернета // Психологический журнал. 2004. Т. 25. №1. С. 90–100
5. Жукова М.В. Компьютерная зависимость как один из видов аддиктивной реализации // Вестник ЮУрГГПУ. 2013. №11. С. 120-129
6. Смирнова Е.А. Особенности семейного воспитания интернет-зависимых подростков // Ярославский педагогический вестник. 2013. С. 246-252
7. Сорокина А.Б. Интернет в жизни современных детей и подростков: проблема и ресурс // Современная зарубежная психология. 2015. Т. 4, № 1. С. 45—64.
8. Чудова, И. В. Особенности образа «Я» «жителя Интернета» // Психологический журнал. 2002. Т. 23. №1. С. 113–117
9. Янг, К. С. Диагноз — интернет-зав.
9. Мирзаев Джамшид Турдалиевич. «Психологические аспекты влияния интернет-общения на социальное поведение молодежи». «International Journal of Medicine and Psychology / Международный журнал медицины и психологии» включен в список ВАК с 04.02.2020г., РИНЦ (Elibrary.ru) и в Международную базу данных Agris., 2022 г. 127-133 ст.
10. Karimovna, N. Y. (2022). YOSHLARDA INTERNETGA TOBELIK MUAMMOLARI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY

JURNALI, 2(12), 96-99.

11. Ахмедова, М., & Нарметова, Ю. (2022). Neyropedagogika va neyropsixologiya rivojlanib kelayotgan yangi fan sohasi sifatida. Общество и инновации, 3(2/S), 103109.

12. Мелибаева, Р. (2018). ТАЛАБАЛАР ТАФАККУРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК МЕХАНИЗМЛАРИ.

13. Мелибаева, Р., & Абдиназарова, И. (2020). Тиббий психодиагностика: муаммо, мулоҳаза ва ечимлар.